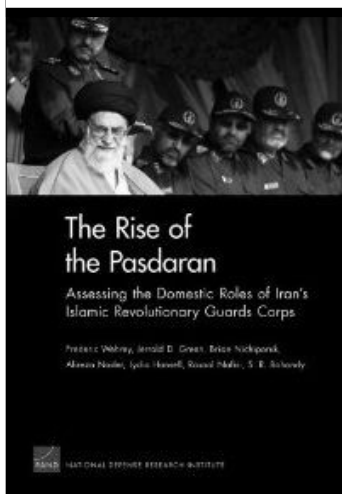

خیزش سپاه؛ ارزیابی نقش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در عرصه داخلی ایران

نویسنده: فردریک وهری و دیگران

معرفی و نقد: دکتر غلامرضا خسروی*

Frederic Wehrey, et al., The Rise of the Pasdaran; Assessing of the domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps, RAND.

(۱) عرصه بازیگری سپاه در ساختار و روند سیاستگذاری امنیتی کشور، به دلیل وجود دیگر نهادهای دخیل امنیتی نظامی محدود است. علی‌رغم تفوق نسبی سپاه در این ارتباط، این نهاد انحصار کاملی بر عرصه و

موضوعات امنیتی کشور ندارد و اساساً برای دسترسی به منابع قدرت و تأثیرگذاری بر خط مشی‌های امنیتی، ناگزیر به رقابت با دیگر نهادهای امنیتی چون نیروی انتظامی، وزارت اطلاعات، وزارت کشور و وزارت دفاع است. در عین حال تصمیم‌گیری در مورد بسیاری از مسائل کلان امنیتی کشور بر عهده شورای عالی امنیت ملی است. بنابراین نفوذ و دامنه بازیگری سپاه در عرصه امنیتی - نظامی محدود است و این نقش‌آفرینی بیش از آن که قانونی و رسمی باشد، عمدتاً غیررسمی است.

(۲) عملکرد سپاه در عرصه داخلی تا حدود

مقدمه

همان‌گونه که از عنوان فرعی کتاب مشخص است موضوع محوری این کتاب بررسی نقش سپاه و روند تکاملی آن در عرصه داخلی جامعه ایران است. در این چهارچوب نویسندگان در هفت فصل کتاب (یک فصل مقدمه و یک فصل نتیجه‌گیری) به ارائه تصویری کامل از فعالیت‌های سپاه پاسداران در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی ایران کوشیده‌اند. از این منظر، مباحث کتاب صرفاً بر نقش این نهاد در عرصه داخلی تمرکز دارد و حوزه خارجی از جمله بررسی توانایی‌های نظامی و عملیاتی آن در خارج از کشور و یا در مقابله با تهدیدهای بالقوه خارجی به ویژه تهدیدات نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی که در چندسال اخیر افزایش یافته شامل مباحث کتاب نیست.

نقش سپاه در عرصه سیاستگذاری امنیتی - نظامی

نویسندگان در فصل دوم گزارش، از رهگذر بررسی نقش سپاه در عرصه سیاستگذاری امنیتی و همچنین توضیح فضای سیاسی کشور به ویژه نیروهای سیاسی عمده آن، به دو نکته زیر اشاره می‌کنند:

* عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات راهبردی

ریشه در نوع فعالیت های متفاوت سپاه در شهرها و روستاها داشته باشد. با این توضیح که فعالیت های سپاه در مناطق روستایی عمدتاً عمرانی است، حال آن که در شهرهای بزرگ عموماً تمرکز بر فعالیت های فرهنگی و سیاسی در عرصه جامعه مدنی است.

ورود سپاه به عرصه مدنی؛ فعالیت های آموزشی و ایدئولوژیکی

فصل چهارم بر فعالیت های رسانه ای، آموزشی، ایدئولوژیکی و عقیدتی سپاه در جامعه می پردازد. به عقیده نویسندگان، این مهم از رهگذر به کارگیری طیف وسیعی از ابزارها صورت می گیرد. دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در سپاه، دفتر سیاسی سپاه، بسیج دانشجویی، بسیج اساتید، برگزاری اردوهای آموزشی تفریحی، ایجاد پایگاههای خبری تحلیلی، انتشار روزنامه و بولتن های محرمانه، از جمله ابزارهایی است که سپاه برای ترویج باورهای مذهبی و سیاسی در متن جامعه به کار می گیرد. هدف عمده این فعالیت های فکری سیاسی، نهادینه کردن ارزش های مذهبی سیاسی در درون جامعه، تقویت حس وفاداری به نظام جمهوری اسلامی ایران، به ویژه اصل ولایت فقیه و مقابله با چالش های فکری و فرهنگی جامعه است. در همین چهارچوب سه وظیفه عمده برای بسیج به عنوان شاخه مردمی سپاه تعریف شده است: افزایش توانایی بسیج در دفاع از کشور و جنگ نامتقارن در برابر تهدیدهای خارجی، مقابله با تهدیدهای نرم از جمله کودتای نرم و انقلاب رنگی و در نهایت امدادسانی در صورت وقوع حوادث طبیعی و غیرمترقبه.

گسترش فعالیت های اقتصادی

نویسندگان در فصل هفتم، به بررسی فعالیت های اقتصادی تجاری سپاه در جامعه می پردازند. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پس از جنگ تحمیلی

زیادی متأثر از فضا و آرایش نیروهای سیاسی است که به باور نویسندگان «سنت گرایان محافظه کار»، «اصلاح طلبان»، «محافظه کاران عمل گرا» و «رادیکال ها»، از بازیگران کلیدی و مسائلی چون چگونگی ایجاد توازن میان جزم اندیشی و عمل گرایی، سازگاری میان مدرنیته و آموزه های انقلابی اسلامی و ایجاد همگرایی میان توسعه اقتصادی و خودبسندگی فرهنگی از جمله چالش های پیش روی آن است. لذا نوع و نحوه عمل سپاه در عرصه داخلی به شدت تحت تأثیر فضای سیاسی کشور است که رقابت های شدید

میان

جناح های سیاسی کشور از ویژگی های بارز آن محسوب می شود.

کارکردهای متنوع داخلی

فصل سوم با عنوان «نقش های متنوع داخلی؛ خاستگاه و تکامل» به روند تکاملی نقش سپاه پاسداران در طول سه

دهه گذشته پرداخته است. نویسندگان با تبیین فعالیت سپاه و بسیج در دوران اولیه انقلاب، جنگ تحمیلی، ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی و سیدمحمد خاتمی می نویسند: این دو نهاد با تأکید بر نقش سازنده و مثبت خود، در صدد کسب اعتبار و مشروعیت در بین مردم هستند. با این وجود، رویکرد مردم به سپاه و بسیج، یکسان نیست و در این زمینه شکاف و تفاوتی میان مناطق روستایی و شهری وجود دارد. روستانشینان عمدتاً برداشت مثبتی از عملکرد این دو نهاد دارند، در حالی که بخشی از جامعه شهرنشین چنین نگرشی ندارند. به عقیده نویسندگان، این تفاوت نگرش، می تواند

به نظر نویسندگان کتاب،
راهبردهای اقتصادی آمریکا
برای مقابله با تهدید ایران،
نه تنها موجب تضعیف سپاه
نخواهد شد بلکه به گسترش
قدرت آن خواهد انجامید

که در دوران ریاست جمهوری آقای خاتمی، به خاطر شرایط سیاسی حاکم بر کشور، سرعت بیشتری گرفت.

کتاب تأکید دارد سپاه به لحاظ فکری و سیاسی، نهاد یکپارچه و یکدستی نیست و گرایش‌های مختلف سیاسی در آن حضور دارند. با این که یکپارچگی سیاسی فکری همواره در پیکره سپاه وجود داشته و تداوم نیز پیدا کرده است.

در اوایل انقلاب، زمانی که آقای محسن رضایی فرمانده این نیرو بود، آن را از کنترل دولت خارج کرد و تحت نظر شورای انقلاب در آورد. در آن زمان این اقدام،

مخالفت‌هایی را به دنبال داشت که در نهایت به استعفای تعدادی از این مخالفین از سپاه منجر شد

در مجموع به عقیده نویسندگان، نفوذ و قدرت سپاه پاسداران در جامعه ایران حفظ خواهد شد و این نهاد در شکل دهی به آینده

سیاسی کشور نقش مهمی ایفا خواهد کرد.

نتیجه‌گیری

آن گونه که ملاحظه کردیم، گزارش به بررسی فعالیت‌های متنوع و متعدد سپاه در جامعه ایران در عرصه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی پرداخته و تلاش داشته تا تصویر کامل و فراگیر از آن ارائه دهد. گزارش دارای یافته‌ها و تحلیل‌های تازه‌ای می‌باشد و از این منظر برخی از یافته‌های آن منطبق با بسیاری از پندارهای رایج پژوهشی در غرب نیست و آنها را به چالش می‌گیرد. برخلاف بسیاری از برداشت‌های رایج

هشت ساله و تا حدود زیادی به ابتکار آقای هاشمی رفسنجانی، رئیس جمهور وقت کشور، پا به عرصه فعالیت‌های اقتصادی نهاد. ایشان بر این باور بود که نهادهای دولتی باید خود درآمدزایی و استقلال مالی داشته باشند. لذا سپاه پاسداران در سال ۱۳۶۹ به تأسیس قرارگاه خاتم‌الانبیاء اقدام کرد که در حقیقت بازوی اقتصادی و مهندسی آن محسوب می‌شود. این نهاد در بسیاری از پروژه‌های عمرانی و زیرساختی کشور از احداث جاده و سدسازی گرفته تا استخراج معادن و احداث لوله‌های نفت و گاز شرکت داشته و با شهرداری تهران و وزارت نفت قراردادهای پیمانکاری امضاء کرده است.

به نظر نویسندگان کتاب، راهبردهای اقتصادی آمریکا برای مقابله با تهدید ایران، نه تنها موجب تضعیف سپاه نخواهد شد بلکه به گسترش قدرت و حوزه نفوذ اقتصادی آن خواهد انجامید. همچنین ورود سپاه به عرصه اقتصادی، می‌تواند موجب نارضایتی بخش خصوصی به ویژه تجار و بازرگانان سنتی را موجب گردد.

سپاه در عرصه سیاست

فصل ششم کتاب به نقش آفرینی سپاه پاسداران در عرصه سیاسی می‌پردازد. به نظر نویسندگان، انگیزه‌های ایدئولوژیکی - عقیدتی، سپاه را به ایفای نقش سیاسی آشکار و وسیع تر سوق داده است. در حالی که برخی از احزاب و گروه‌های سیاسی، ورود سپاه به عرصه سیاست را در تعارض با مبانی نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران و منافع کلان کشور ارزیابی می‌کنند، برخی دیگر، مدافع مداخله سیاسی سپاه در کشور می‌باشند و آن را در راستای اندیشه‌های امام خمینی (ره)، اهداف اولیه شکل‌گیری این نهاد و مطابق قانون اساسی می‌دانند.

ورود سپاه به عرصه سیاست به طور مشخص به دوران پس از جنگ و رحلت امام خمینی (ره)، بنیانگذار جمهوری اسلامی، باز می‌گردد. روندی

به نظر نویسندگان،
انگیزه‌های ایدئولوژیکی -
عقیدتی، سپاه را به ایفای
نقش سیاسی آشکار و
وسیع تر سوق داده است

ساختارهای سیاسی - نظامی جمهوری اسلامی ایران چگونه است.

در غرب در مورد سپاه پاسداران، به باور نویسندگان سپاه یک نهاد صرفاً انقلابی و یا نظامی نیست که هدف اساسی اش صدور انقلاب و یا ماجراجویی خارجی باشد. همچنین یک نهاد صرفاً اقتصادی تجاری با منافع خاص مادی صرف نیست بلکه نهادی پیچیده با کارکردهای گوناگون از جمله اقتصادی، فرهنگی، امنیتی، نظامی و سیاسی است و در نتیجه نیرویی به شدت محافظه کار می باشد. از طرف دیگر حضور گسترده سپاه در عرصه داخلی کشور و برتری نسبی آن در این حوزه، یک نمونه استثنائی و بی نظیر نیست. در بسیاری از کشورها، نیروهای نظامی و ارتش، تمایل زیادی به ایفای نقش های گوناگون سیاسی اجتماعی و اقتصادی داشته و نمونه سپاه پاسداران، قابل مقایسه با فعالیت های ارتش در دو کشور پاکستان و چین می باشد. ارتش پاکستان در بسیاری از فعالیت های اقتصادی حضور و بنیادهای مالی، تجاری و خیریه خاص خود را دارد. ارتش چین نیز پیش از این بر اقتصاد این کشور کنترل زیادی داشت اما در اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی رهبران حزب کمونیست به این جمع بندی رسیدند که ادامه این وضعیت می تواند بر سلامت و ثبات اقتصادی تأثیر منفی به جای نهد، ارتش را از فعالیت های اقتصادی منع نمودند. این کتاب می تواند تصویر روشنی از برداشت محققان غربی از ساختارهای سیاسی و نظامی جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد. علیرغم اینکه نویسندگان کتاب بعضاً در برخی از موضوعات، رویکرد متفاوتی از تصویرسازی های رایجی که در عرصه رسانه ای در خارج از کشور علیه نهادهای انقلابی جمهوری اسلامی ایران وجود دارد ارائه داده اند اما نباید از نگاه غرض آلودی که در لابه لای سطور کتاب وجود دارد و سعی دارد چهره مخدوشی از سپاه پاسداران ارائه کند غفلت کرد. در مجموع، مطالعه و ترجمه این کتاب حداقل در سطح درون سازمانی توصیه می گردد تا مشخص گردد در خارج از کشور نوع دیدگاهها به